

A KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS ALKALMAZÁSÁNAK JELENTŐSÉGE CIGÁNY SZÁRMAZÁSÚ CÉLCSOPORTOK ESETÉBEN

Borda Viktória, Vojtek Éva, Dr. Juhász Gábor

Bevezetés

A közösség mindannyiunk által, széles körben alkalmazott, hétköznapi fogalom, ami azonban számos jelentéssel bírhat: bizonyos embercsoportot, érdekeket, érdekeltséget, lokalitáshoz kapcsolódó közös értékeket, értékrendet, szokásokat, hagyományokat, közös célokat és cselekvést vagy szándékot, együttműködést, gazdálkodást, együvé tartozást egyaránt kifejezhet.

A közösség fogalmához és annak értelmezéséhez kapcsolódó közösségfejlesztés, mint komplex tevékenység és egyben szakma iránti figyelem fokozódása azt mutatja, hogy a közösség, mint olyan, napjaink valóságában gyengülő, inkább hiányként aposztrofálható entitás, de egyben szükséges, ezért kívánatos is, az egyének ti. olyan szerveződése, amelynek létrehozása és folyamatos megerősítése nélkülözhetetlen a gazdasági és társadalmi folyamatokban való helytállás közepette.

Ezt a kijelentést erősíti az a tényyszerűség, mi szerint mióta ember létezik, azóta tulajdonképpen közösségről is beszélhetünk, mivel az ember létezése, életben maradása és fejlődése nem nélkülözheti a közösség létezését és működését. Ember, egyén és közösség ilyen módon egymástól nem elválasztható entitások, amelyek egymást feltételezik.

A közösségfejlesztés az előbbieknél megfelelően az a folyamat, amely képes a közösség tagjainak bevonásával, a közösség tagjai számára a gazdasági és társadalmi fejlődés feltételeit egyaránt biztosítani, amelynek keretében az egyének, családok, csoportok is megtalálhatják a saját érdekeiknek és céljaiknak megfelelő feltételeket és lehetőségeket. Az említett folyamat jelentős mértékben épít az autonóm, demokratikus, alulról felfelé irányuló kezdeményezésekre, a spontán és szervezett együttműködésre, az ehhez szükséges önszervezésre, önszegélyezésre, valamint autonóm vezetés kialakítására egyaránt.

A roma közösségeket vizsgálva azt mondhatjuk, hogy egységes roma közösségről, kultúráról nem beszélhetünk, hiszen az egyes roma csoportok eltérő szokásokkal, hagyományokkal rendelkeznek. A közösségfejlesztés a cigány közösségek esetében a hátrányos helyzetű célcsoportok társadalmi befogadása és integrációja elérése irányába mutató lehetőségként is figyelembe veendő, amely komplex támogató intervenció alkalmazásával valósítható meg.

Kulcsszavak: közösség, közösségfejlesztés, cigány közösségek, interkulturális kommunikáció, társadalmi integráció

Mit jelent a közösség?

Dékány (Dékány, 1943, idézi Havasi Virág, 2014) szerint „a közösségek étellel teli, érték- és érzelmetelített, tradícióval rendelkező entitások, melyek hosszú távú tagsággal, intenzív, meleg kapcsolatokkal jellemezhetők.” A közösségek nagyobb mértékben informális, sokszor spontán kialakuló társadalmi szerveződések, amelyek folyamatos változásokon esnek át a tagság, a célok, az érdekek és érdekeltségek tekintetében.

Talcott Parsons definíciója szerint (Parsons, 1960, in: Szelényi id. mu 15.o.) „a közösség a társadalmi rendszer szerkezetének egyfajta megjelenése, amelyik vonatkozhat személyek területi elhelyezkedésére és cselekvéseikre is. Ezen belül társadalmi rendszerként tekint minden olyan társadalmi alakulatra, interakciós rendszert, ahol a cselekvők meghatározott szituációban közös magatartásszabályok, normák, értékek által szabályozva lépnek egymással kapcsolatba.”

Egy további meghatározás ezt tovább bővítve, nem csupán a közösség társadalmi rendszerben elfoglalt helyét, hanem annak fontosságát is kiemelve a következő idézettel fejezhető ki: „A közösség egy társadalmi struktúra leírása empirikus és normatív színezettel. Vonatkozik egy társadalmi egységre, illetve ezen egység értékes voltára ...” (Minar és Greer, 1969).

Vercseg Ilona (1993) szerint „a közösség kiemeli az embert saját személyes partikularitásából és önértékéből, így az ember a közösségben egy kevésbé szűk és részekből álló társadalmi gyakorlatot lehel életre, erőt adva ezzel azoknak, akik a közösséget a testvériség és az együttműködés konkrét megvalósulásának tekintik.”

A közösség, mint időben és térben folyamatosan változó konstrukció, lokálisan is, de annak határain túl is, fizikai és virtuális valóságában egyaránt értelmezhető, összetételében homogén, de lehet többé-kevésbé heterogén is, mindenki számára részvételt biztosító és nyitott vagy ezzel ellentétben zárt szerveződés egyaránt.

A globalizáció és lokalizáció egymásra hatásainak összefüggéseiben megjelenő társadalmi és gazdasági változások végleg átalakították a közösséggel kapcsolatban kialakult véleményeket, meggyőződéseket és hozzáállásokat. A hagyományos értelemben vett közösség felfogás erodálódását mutatja az egyének és csoportok érdekérvényesítését, esélyegyenlőségét, a társadalmi kapcsolatok kiteljesedését korlátozó mechanizmusok formális gazdaság és kapcsolódó hatalmi rend által irányított mechanizmusainak térnyerése. Az egyének és csoportok közti érdekellentétek, feszültségek és ezek nyomán kialakuló konfliktusok elmélyülésével dezintegrált, megosztott közösségek kialakulásának vagyunk tanui. Különböző szintű szerveződések esetében mindez magával hozhatja az izolációt, a szegregációt, a marginalizálódást, az ezekkel járó deprivációt, slumosodást, a dekulturalizáció negatív hatásait, amelyek következményeként az olyan folyamatok, mint például az urbanizáció a hagyományos értelemben vett közösség jogaitól, hagyományaitól és értékeitől, valamint lehetőségeitől való megfosztását hozhatja magával. A

hagyományos közösségek és velük értékek, hagyományok elvesztése, az új közösségek kialakulását befolyásoló tényezők negatív hatásmechanizmusának ellensúlyozása érdekében a közösségszervezés és közösségfejlesztés a jobbító szándékkal fellépő társadalomtudósok és szakemberek figyelmének középpontjába kerültek, mint a támogató intervenciók fontos elemei.

Tönnies szerint (idézi Vercseg, 1993) a közösség tagjai közötti kapcsolat valóságos, azaz a közösségen belül ismerősök, rokonok, barátok és szomszédok helyezkednek el, akikkel való bizalmi együttműködés ad lehetőséget az egyén számára saját érdekeinek artikulálására és a kapcsolódó célok és cselekvések megvalósítására a közösségen belül szerveződő érdekeltség keretei között.

Tönnies szerint (idézi Vercseg, 1993) az előbb elmitettek alapján tehetünk különbséget közösség és a társadalom között: a társadalom ti. a közösséggel szemben független, legtöbbször egymás számára ismeretlen személyek direkt vagy indirekt módon történő együttműködése, egy olyan mesterséges képződmény, ahol az emberek nem feltétlenül állnak bizalmi kapcsolatban egymással.

A közösség szót gyakran azonosítjuk a lokalitással: közösségi iskola, közösségi központ stb. megjelölésekkel élve, ahol a lokalitás elhelyezkedése, a földrajzi értelemben vett meghatározottság ad jelentést a közösség szerveződésének. Önmagában azonban ez a szempont általában kevés ahhoz, hogy közösségről beszélhessünk, tehát a lokalitás egyedül csak egy, a közösség-képző tényezők közül. A változó társadalmi és gazdasági feltételek közepette a jelenkori települések egyre inkább a dezintegráció különböző fokain helyezkednek el, s egyre kevésbé nevezhetők klasszikus értelemben közösségnek. A térbeli értelemben vett meghatározottság szerepe, jelentősége a virtualitás fokozódásával egyre csökken a közösségek tekintetében. Mégis azt mondhatjuk, hogy a lokalitás a közösség elhelyezkedése a földrajzi vagy virtuális értelemben vett térben.

A közösség esetében kijelenthető továbbá, hogy értéktelített fogalom. A közösség lehetőséget ad arra, hogy tagjai egymással és másokkal, más közösségekkel is együttműködve képesek legyenek egy, a közösségi értelemben vett cselekvés és a kapcsolódó értékek alapján, a célok és eredmények tekintetében egy magasabb minőséget elérni. Az emberek közösen meghatározott, összehangolt, hatékonyan kivitelezett, szabad cselekvése szükséges ahhoz, hogy saját értelemben vett és a közösség szintjén értelmezhető jólétük tekintetében jelentős javulást érhessenek el. A demokratikus társadalmakban az emberek a differenciált közösségi színterek keretében (kulturális, szociális, egészségügyi, oktatási, játékonysági, környezetvédelmi, gazdasági, politika stb.) érvényesíthetik céljaikat, érdekeiket, fejezhetik ki a véleményüket, illetve adhatják a hozzájárulásukat a társadalmi és gazdasági hiányok megszüntetéséhez, a szűk keresztmetszetek felszámolásához, a közjó javulásához. A közösségek tehát egyfelől a demokratizmus gyakorlóterepai, hiszen a közösségi keretek között folyó hétköznapi gyakorlat mindenki számára lehetőséget biztosít arra, hogy demokratikus mintáknak megfelelően, demokratikus készségeit fejlessze. Mindemellett bizonyos esetekben a közösségek a hatalom megszemélyesítői is lehetnek, valamint különböző intézményesült megoldásokat,

kereteket alkalmazva szolgálati / szolgáltatási funkciókat láthatnak el. (Vercseg,1993)

Különösen az önszervező közösségek létrejötte tekinthető egyfajta befektetésnek, hiszen ezek a szerveződések olyan társadalmi problémákat kezelhetnek eredményesen, amelyeket az intézményesült hatalom nem tud, vagy nem kíván megoldani megfelelő keretek között és módon. A folytonosan változó társadalmi igények és szükségletek kielégítésében az önszervező közösségek nélkülözhetetlen szerepet játszanak azáltal, hogy sok esetben ezek a szerveződések fedezik fel, illetve azonosítják a hiányokat, s tesznek egyben kísérletet ezek kompenzálására, adott célcsoportok. (Vercseg, 1993)

Összegezve az eddigieket azt mondhatjuk, hogy a közösség fogalma magába foglalja az egymással tartósan együttműködő, egymást személyesen is ismerő személyek, illetve azok csoportjai érdek- és értékalapú, közös célok megvalósítására irányuló akcióit, közös cselekvéseit. Az együttműködés folyamatos, oda-visszajelzéseken alapuló kommunikációt és sokoldalú interakciót feltételez. A fizikai kontaktnak megfelelő személyes érintkezésekre épülő közösségek mellett megkülönböztetünk absztrakt, szimbolikus, virtuális közösségeket is, azonban a közösségfejlesztés gyakorlata ezekre a formációkra kevésbé alkalmazható. A közös érdekeken, érdekeltségen és értékrenden alapuló együttműködés a közösség szempontjából nélkülözhetetlen alkotóelem. A közös érdekek, az ezeken alapuló érdekeltség és a kapcsolódó értékrend ti. a közösségi aktivitás legfontosabb kiindulópontjai. Optimális esetben az egyéni érdekek és értékek nagyobb mértékben egybeesnek a közösségi szinten fellelhető érdekekkel és értékrenddel.

Egy jól működő közösség ismérvei, funkciói

Warren (1978) szerint a közösség az azonos földrajzi elhelyezkedésben élő személyek számára a fizikai és lelki biztonságot nyújtó öt funkciónak meg kell, hogy feleljen:

1. Szocializáció folyamatában való közreműködés (amelyen keresztül a közösség tagjai megismerik az értékeket és normákat, a különböző viselkedésmintákat);
2. Gazdasági jólét szavatolása érdekében lehetőségek biztosítása (a közösség a megélhetéshez különböző lehetőségeket nyújt tagjainak);
3. Társadalmi részvétel biztosítása (a közösségi lét, társasági élet iránti igény kielégítése);
4. Társadalmi kontroll gyakorlása (a közösség értékein alapuló írott és íratlan szabályok betartása érdekében való fellépés);
5. Kölcsönös támogatás (az egyénileg nem vagy nem megfelelően megvalósítható célok és feladatok kivitelezésében való támogatás biztosítása).

Fontos megemlíteni, hogy az említett funkciók gyakorlását nem kizárólag közösségek biztosítják az egyének és csoportjaik számára. A társadalmi struktúra és működés

szempontjából további szereplők hozzájárulása is figyelembe veendő az egyes funkciók teljesítésében. Az említett funkciók ellátása azonban minden esetben nagymértékben múlik a közösségek működési hatékonyságán, eredményességén, skkerességén. Ennek megfelelően érdemes foglalkozni a közösségi működések sikerességét meghatározó kritériumokkal, ismérvekkel. Ezek között elmíthető egyfelől az együttműködés képessége, amelynek eredményessége azon múlik, hogy a tagok képesek-e megfelelően összefogni, közösen fellépni adott célok elérése érdekében. Ugyancsak itt említhető a hatékony kommunikáció alkalmazásának szükségessége, amelynek hiányában a célok, feladatok, felelősségek, elvárások, szabályok stb. nem határozhatók meg pontosan, konkrétan, ami befolyásolja a cselekvés sikerességét. Ugyancsak szót kell ejtenünk a felelősségvállalás, az egymás mellett való kiállás, a szolidaritás kérdéséről is a fentieknek megfelelően, amelyek nélkül nem beszélhetünk hatékonyan működő közösségről. (Warren, 1978)

Amennyiben a közösség nagyobb mértékben képes az említett sikerességi / hatékonysági kritériumoknak megfelelni, úgy alkalmas lehet arra, hogy relatíve erős, meghatározó befolyással éljen a környezetével szemben is, amelynek foka, kiterjedtsége, sikeressége a közösség önértékvényesítő potenciálját mutatja.

A közösségfejlesztés fogalma

Jack Rothman a közösségi szociális munka atyja megkülönbözteti a közösségszervező módszerek három irányzatát, modelljét: a közösségi cselekvést, akciót; a közösségtervezést, valamint a közösségfejlesztést (Rothman, 2002).

A *közösségi cselekvés vagy akció* a alapján feltételezhető, hogy léteznek olyan jogfosztott, deprivált csoportok a társadalomban, akiket támogatni szükséges abban, hogy adekvát érdekvényesítési törekvésekkel tudjanak fellépni. Ennek a modellnek az a lényege, hogy egymással viszonylagos közelségben élő (szomszédságban) embercsoportokat próbáltak rábírní arra, hogy az életfeltételeik változtatása érdekében egymással közösen, szervezett úton lépjenek fel a fennálló hatalommal szemben.

A *közösségtervezés* elsősorban olyan súlyosnak mondható társadalmi kérdések megoldásában alkalmazható elsősorban, mint a bűnözés vagy a droprobléma kezelése, a lakáshiány enyhítése. A hangsúly az előzetesen megtervezett és folyamat közben, majd utólagosan is ellenőrzött változásra kerül, amit a gyakorlatban szakértő tervezők végeznek.

A *közösségfejlesztés* az emberek, a helyi közösség széles körének bevonásán, részvételén alapuló folyamat, amely konkrét igények, szükségletek, célok, érdekek és értékek alapján kísérli meg adott közösségi / társadalmi változás elősegítését. A közösségfejlesztés egy olyan, a helyi közösségen belül, jó esetben alulról felfelé építkező folyamat, amely a közösségi aktivitásra építve teremt új fejlődési lehetőségeket az egész közösség számára (Rothman, 2002).

W.W. Biddle és L.J. Biddle szerint a közösségfejlesztő alapvető célja az, hogy a közösség tagjaiban megnőjön a kezdeményezőképeség egy olyan tanulási folyamat révén, amelyben az elsajátított eljárásokkal, képességekkel felvértezve saját

problémamegoldásuk önálló megszervezéséhez jussanak el a részvevők (W.W. Biddle és L.J. Biddle, 1988).

A közösségfejlesztés közösségi részvételt feltételez. E szerint optimális esetben a közösség tagjai autonóm, önszerveződő módon, valós igények, szükségletek, problémák alapján indítanak saját kezdeményezést. Közös fellépésükhöz megfelelő illetékességgel, tapasztalatokkal, kompetenciákkal, erőforrásokkal rendelkező partnereket társíthatnak, illetve közösségfejlesztő szakemberrel működhetnek együtt, aki a kívánt változás elérése érdekében facilitálja a közösség tagjait.

Az alábbi táblázat (1. sz. tábla) Rothman közösségi munka tipológiájában összefoglalva emeli ki az azok között mutatkozó egyezőségeket és különbségeket:

1. számú táblázat: Jack Rothman közösségi munka modelljének elemei

	“A” modell közösségfejlesztés	“B” modell közösségi tervezés	“C” modell közösségi cselekvés
A közösségi akciók célja	Önsegítés, közösségi készségek (ki)fejlesztése, integráció Folyamatcélok	Az alapvető közösségi problémákra irányuló problémamegoldás Feladattételek	A hatalmi viszonyok és erőforrások elosztásának megváltoztatása Folyamat és feladattételek
A közösségek szerkezetére és problémahelyzetekre vonatkozó feltevések	Anómiás, széttöredezett közösség: kapcsolatok és demokratikus problémamegoldó készségek hiánya, merev hagyománytartó közösség	Alapvető szociális problémák (mentális, egészségügyi, lakásügyi, szabadidős)	Hátrányos helyzet, igazságtalanság, egyenlőtlenség, megfosztottság
Az alapvető változások elérési módja	Saját problémáik megfogalmazásába és megoldásába bevonni a helyi lakosokat	Adatgyűjtés a helyi problémákról, döntéshozatal a továbblépés legcélszerűbb irányáról	A célok tisztázása, az emberek megszervezése az ellenséges célok legyőzése érdekében
Jellegzetes változtatási taktikák és módszerek	Konszenzus: a közösség csoportjai közötti érdekegyeztetés folyamata	Konszenzus vagy konfliktus	Konfliktus vagy küzdelem: érdekütköztetés, közvetlen akció, tárgyalás
A szociális munkás szerepe	Képesítő, katalizáló, koordinátor, a közösségi problémamegoldás és az etikai értékek tanítója	Adatgyűjtő és elemző, tényfeltáró, programmegvalósító, ösztönző	Aktivista, közbenjáró, lázító, agitátor, ügynök-alkusz, tárgyalópartner, partizán
A változtatás eszköze	Feladatorientált kis csoportok mozgósítása	Formális szervezetek és adatok kezelése	Tömegszervezetek és politikai folyamatok mozgósítása

A hatalmi helyzetben levők irányában mutatott beállítódás	A hatalmi helyzetben levők, mint a közös cél érdekében együttműködők	A hatalmi helyzetben levők, mint munkáltatók és szponzorok	Az akciók (külső) célpontja a hatalmi struktúra: korlátozandó vagy megbuktatandó elnyomók
A közösség határainak értelmezése	A földrajzi értelemben vett helyi közösség egésze	A helyi közösség egésze vagy része (a "funkcionális")	A közösség egy része
A közösség alcsoportjainak érdekeire vonatkozó alapfeltevések	Közös érdekek vagy kibékíthető ellentétek	Összeegyeztethető vagy konfliktusos érdekek	Nehezen összeegyeztethető (ütköző) érdekek, erőforráshiány
A közérdekről vallott elképzelés	Racionalista, átfogó	Idealista, átfogó	Realista, egyéni
A megbízókról, kliensekről alkotott kép	Állampolgárok	Fogyasztók	Áldozatok
A megbízók (kliensek) szerepéről vallott felfogás	Résztevők (egy kölcsönös problémamegoldó folyamatban)	Fogyasztók vagy kedvezményezettek	Munkáltatók, megbízók, tagok

A közösségfejlesztés tehát elsősorban a települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti, amelyben kulcsszerepe van a polgárok közösségeiknek és azok hálózatainak, valamint a közösségfejlesztőknek is, akik életre kelthetik, dinamizálhatják, kiegészíthetik a meglévő közösségi erőforrásokat. A közösségfejlesztés eredményeként megjelenő tevékenységeket a közösség tagjai végzik annak érdekében, hogy önmagukon segítsenek, saját feltételeiken javítsanak a helyi társadalom- és gazdaságfejlesztés, a környezetvédelem, az egészségügy, a lakáshelyzet, az oktatás, a kultúra, a szabadidő, valamint a helyi nyilvánosság és közösségi információáramlás megszervezése terén.

A közösségfejlesztés sajátosságai

A közösségfejlesztés igénye általában azokban az esetekben merül fel, amikor a közösségi lét valamilyen téren vagy mértékben csorbát szenved, a meglévő közösség nem képes megfelelően együttműködni, nincs a tagok között megfelelő bizalmi kapcsolat, a közösség nem tölti be elvárt szerepét, nem bizonyul elég sikeresnek, eredményesnek stb.

Említettük, hogy a hagyományos értelemben vett közösségi lét csorbát szenved napjainkban: az azonos világnézet, értékrend, normák és hagyományok talaján álló hagyományos közösségek, a lokalitás kereteinek fellazulásával, individualizmus

térnyerésével atomizálódó, diffúz közösségi szerkezet jön létre, amelynek, mint „tömegtársadalomnak” az igény-és szükségletkielégítését a formális gazdaság végzi.

A modern társadalmak egyértelműen közösséghiányosak, amelyek nélkülözik a ténylegesen összetartó, működő közösségeket. Magyarországon a közösségi deficit kialakulását nagymértékben előidézte az államszocializmusban a valós társadalmi igények alapján spontán módon alulról felfelé építkező civil szerveződések hiánya. A civil társadalom intézményei csak a rendszerváltást követően kezdtek létrejönni, jelenlegi kiépültségük, erejük azonban a fejlett nyugati országokhoz képest alacsonyabb szinten áll.

A települések megújítása, a szükségletek felkutatása nem csupán a gazdasági-infrastrukturális területre szorítkozik, hanem elsősorban a humán erőforrásokra, vagyis az emberek hozzáértésére, tehetségére, szorgalmára, ötleteire, képességeire. A közjóra irányuló cselekvéshez a közösségi munkások (legyenek akár külső fejlesztők, akár helyi lakosok) alternatívákat dolgoznak ki, megszerzik a szükséges információkat, külső segítőköt vonnak be. Hazánkban történelmi okok miatt ez jelenleg éppen fordítva történik: fejlesztésen a legtöbb helyen az infrastrukturális-gazdasági fejlődést értik, tervezésen pedig inkább az önkormányzatok kezdeményezéseit. E kezdeményezésektől – amennyiben vannak – a lakosság jórészt távol marad, sokszor nem is tud az elképzelésekről, nem válik értelmezhetővé számukra a cselekvések háttere, oka és módja, még akkor sem, ha erről esetlegesen tájékoztatást kapnak. Közösségi hálózat, ténylegesen, hatékonyan működő civil társadalom nélkül a lokális közösségek tagjai nem tudnak cselekvően részt venni sem a tervezés, sem a megvalósítás folyamataiban.

Míg a településfejlesztés vagy területfejlesztés elsősorban az adott körzet infrastrukturális fejlesztésére irányul, addig a közösségfejlesztés a helyi társadalmak közösségi fejlesztésének eszköze. Helyi társadalmon differenciált egyéni és kollektív szükségletek, kapcsolatok és viszonyok sajátos fejlettségi fokon intézményesült rendszerét, az adott helyi keretekben élők egymásra hatását értjük. A humán fejlesztés egy adott terület humán infrastruktúrájának, feltételeinek, emberi viszonylatainak fejlesztése az egész közösség jólétének javítása érdekében.

A közösségfejlesztés főbb módszerei

A közösségfejlesztési tevékenységek során alkalmazható módszerek tárháza igen színes, amelyek között akadnak univerzálisan hasznosítható módszerek, valamint helyzetspecifikus eszközök egyaránt. A módszerek közül az alábbiakban a teljesség igénye nélkül csak néhányra térünk ki részletesebben, főleg azokat ismertetve, amelyek a leggyakrabban alkalmazott, illetve a leghatékonyabbnak bizonyuló megoldások lehetnek. Az eszközök ismertetése során az NCSSZI - Mobilitás Országos Ifjúsági Igazgatóság Szakmai Portálján olvasható módszertár volt segítségünkre.

Közösségi interjú

A helyi lakosság megszólításának és fejlesztési folyamatba való bevonásának egyik fontos módszere a közösségi interjú. Az elnevezésben a közösségi elnevezés arra utal, hogy az interjú az egyén és a közösség kapcsolatára, valamint a helyi identitás tartalmára, a közösségi fejlesztési elképzelésekre és kapacitásokra fókuszál. A módszer célja, hogy a közösség, a helyi társadalom életében történő cselekvő részvételre mozgósítson.

Az interjúkat nem csak a közösségfejlesztő, hanem az általa első körben interjú alá vetett, kezdeményezni akaró központi mag, a lakosságból kiválasztódó, érdeklődő és cselekvésre motivált önkéntesek csoportja is készítheti, ami hozzájárulhat ahhoz, hogy megfelelő számú interjú készülhessen el, illetve segíti a közösségfejlesztő közösségi munkamód alkalmazására irányuló törekvését.

Ennek megfelelően a közösségfejlesztő feladata ebben a fázisban nem csupán a közösségi interjú elkészítése, hanem a központi mag tagjainak felkészítése a kezdeményezés, interjúkészítés feladatára és módszertanára. A kapcsolatépítés első lépése azok megkeresése, akiket a helyi közösségi élet néhány, általuk ismert vezetője jelentős helyi véleményformálóknak tart. Az első interjúk velük készülnek el, ők segíthetnek a további, felkeresésre érdemes személyek megjelölésében, amely egyfajta közösségi hálózat építésének első lépéseiként is értelmezhető. A közösségi interjú fókuszában három kérdés szerepel: mit jelent az interjúalany számára a településen élni (mi a jó és mi a rossz); min változtatna és hogyan, valamint ő maga mivel tudna hozzájárulni a változásokhoz.

A közösségi interjú várható eredményeként kialakul a helyi kezdeményezők köre, a központi mag, illetve megindul a helyi önkéntesek kiválasztódása, körvonalazódik egy kép a helyi identitás tartalmáról, a helyi fejlesztési elképzelésekről és erőforrásokról, valamint a megkérdezettek cselekvési hajlandóságáról. Célszerű, hogy helyi önkéntesek is bevonásra kerüljenek az interjúk készítésének folyamatába.

Közösségi beszélgetés

A közösségi beszélgetés (és azok sorozata) a közösségi interjúk során szerzett tapasztalatok, feltáruló értékek és közösségi problémák nyilvánosságra hozatalát, közösségivé tételét és megbeszélését jelenti. A közösségi beszélgetések a meghívott interjúalanyok és az általuk bevont szomszédok, ismerősök, valamint a helyi intézmények képviselőinek körében történik, a közösségfejlesztő vezetésével.

A tevékenység célja, hogy a helyi szereplők felismerjék, hogy céljaik, ügyeik közősek, ilyen módon felismerve azt a tényt, hogy nincsenek egyedül, ezáltal új perspektívában láthatják helyzetüket. A közösségi beszélgetés révén közösségi felelősségvállalás, elköteleződés jöhet létre, illetve a közösségi helyzet hozzásegíthet a fontos helyi ügyek közösségi kezelésének körvonalazásához. Ezzel együtt

megszülehet a terv a még szélesebb kör bevonására, amely megalapozhatja a közösségi felmérést.

Az első közösségi beszélgetésen a kezdeményezők az egybegyűltek nyilvánossága előtt beszámolnak az interjúk során szerzett tapasztalataikról, a feltáruuló értékekről, közösségi problémákról, helyi ügyekről, majd megkérlik a jelenlévőket arra, hogy válasszák ki ezek közül a számukra legfontosabb területeket.

A közösségi beszélgetést a közösségfejlesztő vezeti, amelynek során összeáll a fontos kérdések listája és megállapodnak a témák megvitatásának sorrendjében és a további közösségi beszélgetések időpontjában (hogymilyen szabályos időközönként folytatódjon, mintegy szokássá válva a közösségi beszélgetés). Ilyen módon a közösségi beszélgetés beépül a helyi közösség protokolljába, azaz kialakul a nyilvános közösségi beszélgetések rendje.

A következő nyilvános közösségi beszélgetéseken a közösség interjúkkal aktivizált tagjai mindig egy általuk kiválasztott témakört járnak körül (pl. az ifjúság helyzete, munkahelyteremtés, helyi nyilvánosság). A jelzett folyamatba a közösség tagjai differenciált elvárásokkal érkeznek és arra keresik a választ például, hogy lehetséges-e közösségi cselekvésekbe kezdeni, vagy további egyéni, előkészítő módszerek alkalmazására van-e szükség. Amennyiben szélesebb kör bevonására lehetőség van már az első alkalom során, fel lehet vetni a közösségi felmérés alkalmazhatóságát, azonban nem érdemes ezt siettetni, ha láthatóan még korai a kérdések formalizálása.

A lakosságot számos csatornán fel lehet keresni a közösségi beszélgetésen való részvételre buzdítva (személyesen, levélben, helyi médián keresztül, plakátok útján, stb.), azonban számítani kell arra, hogy a résztvevők száma még a leggyondosabb tervezés ellenére is változó lehet, hiszen vannak nagyobb érdeklődésre számot tartó témák, míg mások kevesebb embert szólítanak meg. A folyamat sajátos dinamikája, hogy általában eleinte sokan érdeklődnek, majd a résztvevők köre redukálódik a legszántabbakra, legkésőbb 8-10 beszélgetést követően célszerű módszert váltani, kezdeményezni a közösségi cselekvéseket.

A beszélgetések során megfogalmazódnak a kérdések és cselekvési alternatívák, amelyek köré a közösségi cselekvések szerveződnak, ezt pedig közösségi tervezésnek kell követnie, amelyhez szintén több módszer is alkalmazható, azonban a közösségi felmérés célszerűen ezen folyamatok egyik lényegi eleme.

Közösségi felmérés

A közösségi felmérés a helyi lakosok aktív részvételével megvalósuló aktivizáló módszer, amelyen keresztül mindenki megszólításra kerül. A közösségi felmérés célja elsősorban a helyi cselekvők körének további szélesítése, valamint a helyi lakosságot valóban érdeklő ügyekről egy aszükséskörű véleményhalmaz gyűjtése, amely a cselekvési kapacitás és hajlandóság előmozdítását is célozza.

A közösségi felmérés során azok is állást foglalnak, véleményt nyilvánítanak, akik ezt eddig személyesen, szóban nem tették meg. A közösségi felméréshez alkalmazott

kérdőív összeállítását megkönnyíti, ha rendelkezünk a korábban lebonyolított közösségi interjúk és közösségi beszélgetések eredményeivel. (Molnár, 2010)

A közösségi felmérés során a szomszédok keresik fel egymást egy, a kezdeményezők által a közösségi beszélgetéseken összeállított kérdőívvel, amelyben a kérdések azokat az alternatívákat ajánlják választásra, amelyek e beszélgetések során kikristályosodtak. A kérdőív azonban nem csak véleményekre kíváncsi, hanem fejlesztési ötletekre is, és a választások mellé rendelhető cselekvési kapacitást is feltárja, hogy az adatok összegzése és az eredmények értékelése után több közösségi csoportban is megindulhasson a tervezés és a megvalósítás.

Ez a módszer adhat lehetőséget a közösség minden tagjának megkérdezésére, amelynek eredményeit a kezdeményezők és a közösségfejlesztő közösen értékeli, munkacsoportokban megbeszélik, illetve cselekvési tervet készítenek belőle, amelynek megvalósítását a belső és külső partnerek bevonásával végzik. Az eredményeket és a cselekvési tervet az aktív mag mutatja be nyilvánosan, emellett fontos, hogy ezt a képviselőtestület is megismerje, megtárgyalja és tevékeny szerepet vállaljon a megvalósításban. A közösségi felmérés eredményeként a helyi cselekvők köre tovább szélesedik; aktivizált tudatosuló, a helyi cselekvésre képessé váló lakosság jön létre, erősödik a közösségi identitás, új kapcsolatok, szomszédosági viszonyok és partnerségek alakulhatnak ki.

Helyi cselekvési terv

A helyi cselekvési terv nem más, mint a közösségi felmérés eredményeire épülő terv, amely nemcsak a településen élők szükségleteit, saját jövőjükre, településükre vonatkozó elképzeléseit tartalmazza, hanem amelyben a lakosok aktív szerepet is vállalnak a tervek megvalósításában. Cél, hogy ennek elérése érdekében az önszervező lakosok partnereként dolgozzanak együtt más civil szervezetekkel, saját önkormányzatukkal, szakmai szervezetekkel és a gazdasági élet szereplőivel.

A helyi cselekvési terv hosszabb távra, 3-5 évre szól és megvalósulásához több területen kell tervezett és összehangolt lépéseket tenni. E megtervezett, egymást erősítő tevékenységek alkotják a cselekvési programot, amelyeket kisebb egységekre, projektekre bonthatunk.

Megkönnyítheti a munkát egy tervezési mátrix felállítása és táblázatba foglalása, a teendőik időrendiségének meghatározása, amelyben kijelölhetővé válnak a haladéktalanul megvalósítandó tevékenységek, illetve azok, amelyek a közeljövőben esedékesek. A táblázat a felelősök körét is rovatba foglalja, akiknek a kompetenciájába a közösségi csoport szerint az adott ügy beletartozik, pl.: helyi önkormányzat, helyi lakosok, helyi közösségi szervezetek, szakértők, szakmai és érdekképviselői szervek, központi kormányzat stb.

A táblázat tartalmazhat „hogyan” rovatot is, amelybe a megvalósítás lehetséges módozatai írandók, akár lépésekhez rendelt módon.

A programok körvonalazása során több projektötlet is kirajzolódhat, amelyeket lehetőségként kell elemezni, majd kiválasztani közülük azokat, amelyek a közösség

jelenlegi kapacitásával a leginkább összhangba hozhatóak. Mindezek után következhet a projekttervezés időszaka.

Képessé tétel, képzések

Számos szükségesként definiált feladat kivitelezése csak képzést követően valósulhat meg, illetve maga a feltérési folyamat is egy közösségi tanulási folyamatként értelmezhető, hiszen a lokális közösségben történő gondolkodást is tanulni kell.

A helyi önkéntesek számos területen igényelhetnek felkészítést, ha információkat szereznek a civil társadalomról, kommunikációról, a feltérás során megfogalmazódó feladatokról, pályázatírásról, szövetkezet alapításról stb.

Partnerség építése

A cselekvési tervet a folyamat során el lehet juttatni a közösségen túlmutató szereplőkhöz, a szomszédos önkormányzatokhoz és civil szervezetekhez, a régió településeinek hasonló munkát végző közösségeihez és önkormányzataihoz, a megyei közgyűléshez, a remélt partnerintézményekhez és szervezetekhez, potenciális támogatókhoz, a médiához egyaránt. Ez a munka egyben lobbizás is, a feladattervben meghatározott külső segítség bevonása, aktivizálása – szakértők és pályázati támogatás, közösségi álláshely teremtése stb. Fontos tehát, hogy az alakuló új közösségi szervezetek menedzseljék a tervet, osszák föl maguk között, ki kivel lesz kapcsolatban és ki kivel beszél meg később személyesen is a korábban írásban megküldött tervet. Az így született észrevételeket, megállapításokat pedig folyamatosan be lehet építeni a tervbe.

Közösségi akciók

A közösségi akciók keretében olyan közösségi tevékenységek jöhetnek létre, amelyek egyetlen módszer alkalmazásával kívánnak elérni egy célt, de összetett célok érdekében is megvalósulhatnak, mint például egy közösségi kiállítás megszervezése, helyi részvétel fokozása, közösségi identitás megismerése, generációk közötti együttműködések létrehozása stb. Az akciót nem csupán egyszeri, rövid idő alatt megvalósuló eseményként értelmezhetjük, hanem hosszú távú munkálkodásként, mely akár éveket is igénybe vehet.

Helyi hagyományok feltérása

A helyi hagyományok akár a jelenkorig, akár a helyi társadalom történetének egy korábbi szakaszáig generációkról generációkra öröklődő, a települési közösségben továbbélő tudás, ismeret, gyakorlat formájában is testet ölthetnek. Ezek a hagyományok az élet bármely területére vonatkozhatnak, a naptári év bármely jeles napjához vagy egyéb a helytörténetben kiemelt eseményhez kötődhetnek, amelyeknek a közösség lakói aktív részesei, nem csupán megfigyelői.

A hagyományok feltárásának eredményeként megvalósulhat a közösség bevonásával és aktivizálásával a helyi társadalom számára is releváns ünnepi hagyományok összegyűjtése és hiteles feltárása, valamint a jelen helyzethez történő adaptálása azzal a céllal, hogy a jeles napokhoz kötődő események újbóli megszervezése által erősödjön a helyiek identitástudata.

Továbbá az adott településhez, esetleg néprajzi csoporthoz való kötődés nyomán kibontakhat a bevont egyének kreativitása, létrejöhet az eltérő egyének, illetve generációk közötti párbeszéd, együttműködés, alkalom teremthet a közösség önreprezentációjára. A tevékenység legfontosabb eleme a közösségben korábban életben lévő hagyományokról, ünnepekről való információk gyűjtése, amelyek általában az alábbiak lehetnek: a naptári vagy egyházi év jeles, kiemelkedő napjaihoz kapcsolódó hagyományos közösségi tevékenységek, szokáscselekmények, ünnepi rítusok (pl. karácsonyi betlehemezés, Anna-napi bálók); a mezőgazdasági év tágabb időszakaihoz kapcsolódó események, természeti ünnepek (pl. farsangi multság, szüreti multság, nyári napéjegyenlőség stb); a településre jellemző helytörténeti eseményekhez fűződő szokások, ünnepek (pl. a település alapításának ünnepe, vagy egyéb történelmi esemény emléke), a rég- és közelmúlt helyi eseményeinek feltárása; valamint a nemzetiségi szokások, ünnepek, események.

Közösségi eredmények bemutatása

Közösségi eredménynek tekinthetünk mindazon eredményt, amelyek a település polgárainak, közösségeinek tevékenysége, együttműködése keretében a közösségfejlesztési folyamat során megvalósul, függetlenül attól, hogy a közösségi cselekvési tervben szerepel-e. Ezek közé tartozhat bármely, a közösség által szervezett program, esemény, folyamat.

A közösségi eredmények bemutatásának célja az adott esemény, akció minél többekkel való megismertetése, leginkább annak érdekében, hogy arról ne csupán azok értesüljenek, akik aktívan részt vettek a megvalósításában. Az eredmények bemutatására vonatkozó eszköztár gyakorlatilag kimeríthetetlen, megjelenhetnek a település honlapján, közösségi oldalakon, a helyi lapban, fényképeken a helyi kulturális intézményekben vagy egyéb közösségi terekben, illetve élménybeszámoló keretében, melyet a megvalósításban résztvevők tartanak.

Közösségek szomszédolása, szomszédünnep és közösségi térkép

Az egyének megszólításának és bevonásának egyik fontos módszere lehet az úgynevezett szomszédünnep, amely alkalom lehet a találkozás, információgyűjtés, valamint a kapcsolódási pontok keresésére is egyszerre. A szomszédünnep megszervezésével megteremthetők a találkozási alkalmak, láttatható az egyének sokasága, de az egyénekről való információgyűjtés és az azonosságok, közös pontok megtalálása is elérhető.

A közösségi térkép sokat segíthet mind a szomszédolás során, mind pedig a közösségfejlesztés egyéb folyamataiban. A térkép hivatott láttatni a még létre nem jött közösség egyes tagjait, az utca, falu, városrész utcahálózatát mutatja az ott lévő házak térképen történő megjelölésével.

Közösségi kiállítás

A közösségi kiállítás a lakosság megszólításának és bevonásának egyik módszere, az adott közösség kezdeményezésére jön létre. A közösségi kiállítás a helyi kultúrára, helytörténetre, tradícióra, teljesítményre, természeti és társadalmi értékekre, közérzetre, az egyén és közösség kapcsolatára, a helyi identitás tartalmára koncentrál, és a közösség aktivitásáról, pillanatnyi önértelmezéséről ad releváns visszajelzést a közösségnek. A kiállítás szervezésének célja a helyi cselekvők körének szélesítése és kreativitásuk kibontása, valamint a generációk közötti együttműködés erősítése. A kiállítás révén megtörténhet a helyi közösség számára releváns és értékes témák megkeresése, összegyűjtése, kutatása, feldolgozása és strukturált bemutatása.

Tankatalógus, tanulókörök

A tankatalógus a helyi erőforrások feltárásának egyik legjellemzőbb eszköze, egy erőforrástérkép, amely tulajdonképpen egy név és címjegyzék, amiben feltüntetésre kerül a közösség tagjaihoz kapcsolódó tapasztalat, tehetség, tudás, készség és érdeklődés. A tankatalógus lehetővé teszi a helyi tudás közvetlen megfogalmazását, kinyilvánítását és átadását, elősegítve ezzel a meghirdetett témák körüli találkozásokat, beszélgetéseket, konzultációkat, de alapja lehet tanulókörök alakulásának is.

A tanulókör olyan önszerveződő kiscsoport, ahol a résztvevők adott rendszerességgel találkoznak, hogy az általuk meghatározott terv szerint tanuljanak, vitázzanak egy adott témáról, vagy megosszák egymással tapasztalataikat, ismereteiket, segítve ezzel egymásnak, együtt gondolkodva egy adott témakörben, mely fontos számukra, érinti vagy érdekli őket.

Helyi értékfeltárás, értékörzés

Az értékfeltáró és értékörző tevékenység széleskörű, helyi összefogáson alapuló közösségi folyamat, amely a település közössége által meghatározott értékek felmérését, dokumentálását és rendszerezését, majd szakszerű feldolgozását és közzétételét jelenti. A folyamat alapja a közös munka és a közös döntéshozatal, amely hozzájárul a kollektív élmény és identitás érzésének kialakításához és a helyi közösség, valamint értékek iránti elköteleződés kifejlődéséhez, fenntartható társadalomfejlesztést indukálva, továbbá bizonyos esetekben gazdaságfejlesztést is generálhat.

A helyi vagy tájegységi értéktár létrejötte, mint a tevékenység kézzelfogható eredménye, nagymértékben hozzájárulhat a helyi azonosságtudat megerősítéséhez.

Falukönyv, kalendárium

A közösségi kalendárium a helyi emlékezet feltárását és megőrzését, a közelmúlt eseményeinek naplószerű megörökítését szolgáló, a helyi polgárok közösségi együttműködésének fejlesztését segítő, a helyben lakók által írt és szerkesztett, nyomtatásban megjelentetett kiadvány.

A kalendárium annak tudatosítását szolgálja, hogy az emberek megértsék: a velük, a körükben történtek általuk leírva különös és megismételhetetlen értéket hordoznak. E tevékenység nagyban eltér attól a szokásos megoldástól, amikor egy külső szakértőt bíz meg a település a helyi kiadvány megírására. A munka lényege az a folyamat, amelyben a településen élő érintettek önmaguk végzik a feladatot, még ha azt esetlegesen egy közösségfejlesztő segítségével, irányításával teszik is, a kiadvány szerkesztői tehát ők maguk lesznek.

Helyismereti, helytörténeti dokumentumok, illetve a helyi szellemi kulturális örökség feltárása

A helytörténeti dokumentumok gyűjtése tulajdonképpen nem más, mint a közösség emlékezetének felkutatása, valamint az adott helyre vonatkozó információk, történeti eseményekhez kapcsolódó dokumentumok összegyűjtése és összegzése, mely egyfajta könyvtári, levéltári, múzeumi adatgyűjtési tevékenységet is jelenthet.

A gyűjtemény létrehozását számos esetben egy közösségi kiállítás követheti, ahol a helytörténeti információk megelevenednek, a közösség emlékezete és dokumentált története elérhető és látható lesz a közösség idősebb és fiatalabb tagjai számára egyaránt.

A szellemi kulturális örökség hagyományos és élő egyszerre, nem más, mint a folyamatosan újraalkotott és szóban, gyakorlatban továbbadott közösségi identitás. A szellemi kulturális tevékenység soha nem statikus, hanem olyan tudás, mely generációról generációra való vándorlás során alakul ki és létezik tovább. A szellemi kulturális örökség a közösségekben él, annak tagjai az örökség gyakorlói és hordozói, egyben ők a megőrzés letéteményesei is. Ebben az esetben tehát nem helyszínekről, rögzült vagy élettelen tárgyi emlékekről, hanem a mindennapokban élő közösségi megnyilvánulásokról van szó.

A helyi nyilvánosság fejlesztése

A közösségfejlesztés folyamatában különösen kiemelt fontosságú a nyilvános kommunikáció, a helyi közösség többféle csatornán történő tájékoztatása az őt érintő ügyekről, illetve magáról a folyamatról.

A helyi nyilvánosság alapja az információk nyilvános közzététele, befogadása, feldolgozása, valamint aktív megvitatása és az így kialakult vélemények, álláspontok beépítése a helyi folyamatokba. Fontos, hogy a kommunikáció minden irányba

megvalósuljon az érintettek között, illetve személyes és akár írott csatornákat is alkalmazzon (helyi újság, faliújság, közmeghallgatás, fórumok, falugyűlések, stb.).

Közösségi tervezés

A közösségi tervezés a közösségfejlesztés alapelve, e nélkül a közösségfejlesztési folyamat szinte kivitelezhetetlen, hiszen ez azt jelenti, hogy a tervezési folyamatba már annak egészen korai szakaszában ténylegesen bevonásra kerülnek az érintettek, vagyis az előkészítés és a megvalósítás szakaszában egyaránt fontos szerephez jutnak.

A közösségi tervezés kulcseleme a helyi érintettek aktivizálása, motiválása és bevonása egy közös jövőkép és stratégia kialakításába, annak érdekében, hogy ez valóban tükrözze a közösség szükségleteit és szempontjait. Ha egy településen, vagy településrészen valamilyen helyi ügyben változás történik, fontos, hogy a szokásos döntéshozói kört kitágítsuk. A változás jellegétől és használói, érintetti körétől függően az utóbbiakat e folyamat közvetlen részeseivé tesszük, bevonva őket a számukra minél előnyösebb változtatás érdekében. Így megteremtődik az érintett közösség beleszólása, felelőssé válása, érdekeik megjelenítése.

A folyamatba olyan információk beépítése történhet, amelyekkel csak az érintettek rendelkeznek, a döntéselőkészítői körbe belépnek a helyi közösség tagjai. A közösségfejlesztés sikeressége szempontjából kiemelt fontosságú a részvétel és aktivitás a lakosság részéről, így a közösségi tervezés addicionális előnye, hogy amennyiben már a tervezés során olyan változtatások, fejlesztések alakulnak ki, amelyek kigondolásába bevonásra kerültek az érintettek is, ezek megvalósítása során nagyobb lehet a részvételi hajlandóságuk.

Jövóműhely

A közösségi problémák feltárásának, súlyozásának és a jövőbeni közösségi tevékenységek kiválasztásának egyik leggyorsabb és legkönnyebben alkalmazható módszere az úgynevezett jövóműhely módszer, amely a tervezéshez vezet el bennünket.

A Mobilitás Országos Ifjúsági Igazgatóság Szakmai Portálján olvashatók szerint „alkalmazása akkor ajánlatos, ha rövid idő alatt (1 nap vagy 3 este) szeretnénk eljutni a közösségi cselekvési terv körvonalazódásáig, ha már rendelkezésre áll a kezdeményezők aktív csoportja, az a bizonyos központi mag, amely gyakorlott a fogalmi gondolkodásban, s amelyik képes egy egymásra épülő gondolatmenetet közösségi, tehát együttműködő módon végiggondolni.” (NCSSZI - Mobilitás Országos Ifjúsági Igazgatóság Szakmai Portál).

A módszer alkalmazása során először témákat kell választani, amelyek legyenek pozitív célok, amelyekkel a csoport egyetért, illetve mindenkivel fel kell jegyeztetni egy-egy kulcsszót, amely a célok elérését megghiúsító akadályokra utal. Ezt követően mindenki szavaz ezekre, amelynek segítségével kialakulhat a legtöbb szavazatot kapó azon témák köre, amelyeket a résztvevők a legfontosabbnak találtak.

A műhely során az egyes témakörökhöz kapcsolódó ideális állapotok kidolgozása a cél, amelyben a résztvevők elképzelik, megfogalmazzák, hogy egy jelenleg negatívan megjelenő terület hogyan működne az ideális állapotok szerint.

A módszer során a résztvevők egy fantáziatervet is elkészítenek, úgy alkotnak egy fejlesztési tervet, amely által elképzelik azt a helyzetet, amelyben korlátlan erőforrások állnak rendelkezésre, bürokratikus és egyéb akadályok nem nehezítik a megvalósítást. Kihangsúlyozandó, hogy csak az ideális végső képet kell megrajzolni, nem pedig az odavezető utat, azaz nem stratégiát kell gyártani.

Ki a roma/cigány?

A mai magyar nyelvhasználatban - más nyelvekhez hasonlóan - a *roma* és a *cigány* azonos értelmű szavak, köztük jelentésbeli különbség nincs, csak stilisztikai.

A *roma* kifejezés a *rom* szó többes számú alakja, amely „embert”, „cigány embert”, „férfit”, illetve „férjet” jelent romani (azaz cigány) nyelven. A *cigány* elnevezés eredetije a görög *atsziganosz*, amelynek eredeti jelentése „érinthetetlen”. (Ladányi J.-Szelényi I. 1997)

A magyarba feltehetően délszláv közvetítéssel került a kifejezés. Az első magyarországi írásos említések a 14. századból valók *Zigan*, *Zygan*, *Zigany*, *Czigany*, *Chygan*, *Cygan* alakban. Ezek azonban, mint családnevek, illetve települések nevei jelennek meg, amelyek esetében nem tisztázott, hogy köthetőek-e a cigánysághoz vagy sem. (Bokor, 1998)

Az első „cigányösszeírás” 1893-ban a Magyar Királyi Statisztikai Hivatal közreműködésével készült el. Ezen felmérésben az antropológiai jelleget vették figyelembe, elsősorban a bőr színét. Hermann (1893) az antropológiai jellegű meghatározást a következőkkel indokolta: „A magyarországi cigányság meghatározottsága egyebek mellett rasszantropológiai jellegű; a cigányoknak nevezett rasszösszetétele bár korántsem homogén, de az esetek többségében a mindennapi érintkezés során szabad szemmel is felfoghatóan eltér a nem cigány környezet (...) rasszjellegétől” (idézi Glatz, 1999).

A hazai szakirodalom talán legismertebb, 1971-ben Kemény István által vezetett országos szociológiai kutatása már más nézőpont szerint végezte az összeírást: „*cigány az, akit a nem cigány környezete annak tart*” (Kemény, 2003). A kutatók nagy része ma is ezt a meghatározást tartja a legkézenfekvőbbnek, azonban Ladányi és Szelényi rámutat, hogy ez a minősítés a szituációtól függően elég gyakran változik, sőt a szerzőpáros megválaszolatatlannak minősíti az alapkérdést. Szerintük empirikus kutatások eredményeként fel lehet rajzolni akárhány „mentális térképet”, a cigányság (vagy akármilyen más etnikai csoport) definíciójának, illetve öndefiníciójának legkülönbözőbb, egymást átfedő köreit. Ennek eredményeként azonban erősen eltérő nagyságú és társadalmi összetételű népeiséget lehet majd egyik vagy másik etnikumba sorolni (Ladányi-Szelényi, 1997).

Szegő László (1983) a cigány anyanyelvű cigányokat nevezi csak cigányoknak, mondván, hogy a népcsoport teszi ki a magyarországi cigányság többségét, mintegy 80-90 %-át. Ugyanakkor erre a Kemény-féle 1971-es vizsgálat rácafol. Kemény

István a következőket mondta: „A valóságban a magyarországi cigányság döntő többségét nem a cigány anyanyelvű, hanem a magyar anyanyelvű cigányok teszik ki. De nincsenek olyan nyelvi, kulturális és etnikai vonások sem, amelyek a cigány anyanyelvű cigányságot nyilvánvaló nemzeti jelleggel ruháznák fel, sőt még olyanok sincsenek, amelyek őket a magyaroktól, valamint a nem cigány környezettől élesen elhatárolnák, és egységbe forrasztanának.” (Glatz, 1999)

E néhány szakirodalmi szemelvény alapján is tisztán látszik, milyen nehezen meghatározhatók egy etnikum, jelen esetben a hazai cigányság beazonosításához szükséges attribútumok. Ladányi és Szelényi (1997) szerzőpáros szerint „Érdekes egyébként, hogy a kutatók a klasszifikációs rendszerek közül többnyire éppen az önminősítést tartják a legmegbízhatatlanabbnak.” Ennek legfőbb oka, hogy az önminősítés nagymértékben változik egyik időpontról a másikra, a társadalmi előítéletek intenzitásától függően. Valaki kevésbé lesz hajlamos önmagát cigánynak nevezni, ha attól tart, hogy ettől hátrányos helyzetbe kerülhet.

A klasszifikáció kérdése azért is fontos, mert a népcsoport, kisebbség ösztársadalmon belüli arányának meghatározásánál nélkülözhetetlen. A különböző meghatározások, különböző, jelentősen eltérő becslésekhez vezetnek, ahogy azt a 2. számú táblázat is jól mutatja.

Ahogy tehát a cigány népesség nem képez egyértelműen lehatárolható csoportot, a cigány kultúra, életmód és identitás sem fogható fel valami történelmen kívüli állandósággal egyértelműen lehatárolható, egzotikus etnikai csoporthoz kapcsolható fogalomként. Ami a klasszifikációs küzdelem „objektív” magvának, a „kisebbség” vagy a „többség” „objektív sajátosságának” tűnik, az egyes szerzők véleménye szerint csak az érintett csoportok gazdasági- társadalmi viszonyrendszerének termékeként értelmezhető.

2. számú táblázat: A magyarországi cigány népesség arányának különféle becslései (százalék)

	Kemény ^a	HTP ^b	Szonda Ipsos ^c	Szelényi-Treiman ^d	KSH ^e
Cigány.....	4,7	3,1	6,6	3,9	3,9
Nem tudja eldönteni..... ^f		9,1 ^g	2,2	1,2	0,8
Nem cigány.....	95,3	87,8	91,2	94,9	95,3

^a A Kemény-féle kutatás adatai a cigányok össznépességen belüli arányára vonatkoznak.

^b A háztartáspanel-vizsgálat adatai a 16 éven felüli népességre vonatkoznak.

^c A Szonda Ipsos felvételének adatai a 18 évesnél idősebb népességre vonatkoznak.

^d A Szelényi-Treiman-féle kutatás adatai a 20–70 éves népességre vonatkoznak.

^e A KSH adatai a cigányok össznépességen belüli arányára vonatkoznak.

^f Ez a kutatás nem személyek, hanem háztartások besorolásán alapult, és csak „cigánynak” vagy „nem cigánynak” lehetett az egyes háztartásokat minősíteni.

^g Az ebben a táblázatban szereplő 1992-es kérdézési hullám során kapott „nem tudja eldönteni” válaszok aránya sokkal magasabb a későbbi hullámokban kapott aránynál. A többi kutatással való összehasonlíthatóság érdekében mégis az első kérdézési hullám adatait láttuk indokoltnak itt szerepeltetni.

Forrás: Ladányi J.-Szelényi I. (1977) Ki a cigány? In: Kritika 1997/2.

Vándorlás, népesség

A cigányság összetételének és becslésének nehézségei ellenére, a történelem során folyamatosan voltak kísérletek az összeírásukra, amelyekből következtetni lehet a népcsoport mozgására is. A cigányok őshazája India észak-nyugati része a mai Pandzsáb és környéke, ahol még jelenleg is kb. 15 millió cigány él. Elhagyva hazájukat, három csoportra oszlottak, az egyik keletnek a másik dél felé, a harmadik csoport pedig Európa felé vette az útját.

A cigányok magyarországi jelenlétéről legkorábban 1390 és 1406 között vannak feljegyzések. Ezen cigány csoportok Szerbián és Horvátországon keresztül érkeztek Magyarországra. A 16. és 17. században képtelenek voltak meghatározni a történeti Magyarország területén a cigány lakosság létszámát.

A 18. században Mária Terézia és II. József több rendeletet hoztak a romák letelepítésére, amit a hatóságok erőszakkal, elrettentő büntetések alkalmazásával hajtottak végre. A romáknak a falvak határában telepeket jelöltek ki, ahol kunyhókban laktak. Az addig vándormesterségből élő roma kézműveseknek megtiltották új lakóhelyük elhagyását. Így az addigi megélhetésüktől megfosztották őket. Sokan ebben az időszakban nyugat-európai országokba vándoroltak az erőszakos asszimiláció elől.

1782-ben az akkori összeírások kb. 44 ezer főre becsülték számukat. Az 1893-as „első” cigányvizsgálat alapján az ország akkori 15,1 milliós népességéhez képest csupán 1,8 % volt cigány származású. Ez a kb. 272 000 fő az utolsó összeíráshoz képest több mint hatszoros növekedést jelentett. Ehhez hozzátartozik, hogy a 19. század elejétől érte el a romák második nagy bevándorlási hulláma Magyarországot. Ekkor érkeztek a román (oláh) fejedelemségek felől a mai oláh cigányok és beások elődei.

Kemény István és munkatársai közreműködésével készült felmérés eredményeiből is látható, hogy 1971-re mintegy 320 ezer cigánynak tartott személyt Magyarországon. A vizsgálat szerint az ország északi, keleti területein élt a cigányság csaknem 45%, ami ebben az időszakban nem jelentett problémát megélhetés terén, mivel a nehézipar és a mezőgazdaság munkalehetőséget biztosított számukra. 1993-ra a cigány népesség az északi térségben majdnem duplájára, és a déli országrészben is jelentősen növekedett 20 év leforgása alatt, mialatt a 15-59 éves cigány férfiak 28 %-a, a 15-54 éves nők 15 %-a volt foglalkoztatott. Ekkor az országban a cigánynak vélt lakosság létszáma megközelítette a 468 ezer főt.

A Parlament 1992 októberében fogadta el az adatvédelmi törvényt, amelynek értelmében az etnikai hovatartozást az érintett írásos beleegyezése nélkül nem lehet nyilvántartani (1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról). Így a népszámlálásban és egyéb statisztikai felmérésekben már csak az minősül romának, aki annak vallja magát. Ahogy arra a már említett Ladányi-Szelényi szerzőpáros rávilágított, az önminősítés adott

társadalmi feltételek között torz adatokat eredményezhet, ezzel magyarázható a népszámlálási- és a becült adatok közötti releváns eltérés is.

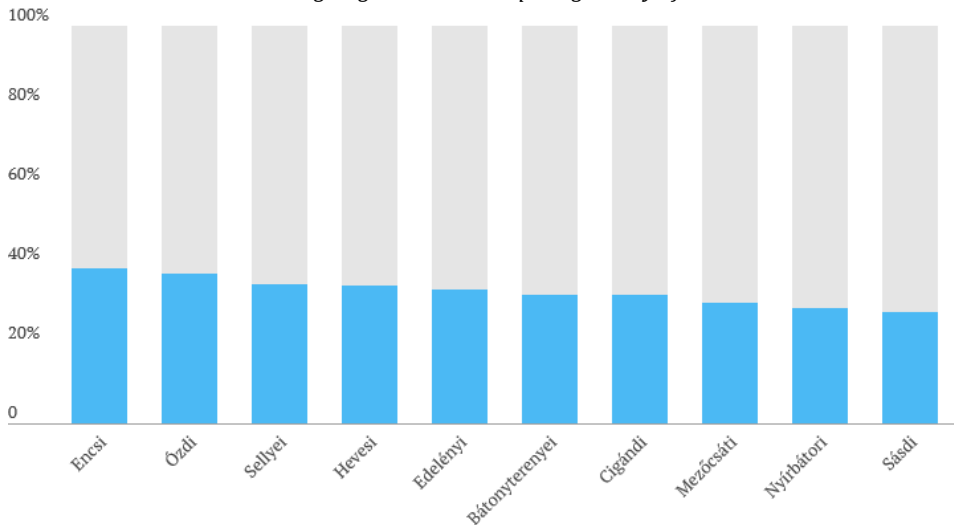
A 2001. évi népszámláláskor 190 046 fő volt az ország cigány lakosainak száma. A gazdasági szerkezetátalakulásnak és az ingázásnak köszönhetően az északi régióban szembetűnően magas lett a cigányság aránya (elérte a 32%-ot). Az ország többi részében a cigány lakosság csökkenéséről beszélhetünk, csak a nyugati országrészben volt mérsékelt, 1-2 % körüli növekedés.

A 2011-es népszámláláson - önbevallás alapján - 315 583 romát regisztráltak, ez három százaléka volt a magyar lakosságnak. A teljes populációhoz viszonyított magas születésszám a roma népesség részarányát folyamatosan növeli az ossztársadalmon belül. Napjainkban a cigány lakosság összlétszáma becült adatok alapján 650-700 ezer fő, de merészebb becslések szerint akár 1 millió fő körüli lehet.

A Debreceni Egyetem 2010-13 közötti adatfelmérése alapján a hazai falvakban átlagosan 11,5 százalék a roma népesség aránya. Az ország összes településére kiterjedő adatgyűjtés szerint a közepes városokban 9-, Budapesten és a megyei jogú városokban 7 százalék a romák aránya. Ez a szám a Salgótarján és Csenger közötti 17 járásban, valamint Baranya és Somogy határmenti járásaiban kiemelkedően magas, itt az emberek negyede-ötöde tartozik a cigánysághoz.

A felmérésben azt tekintették romának, akit a környezete romának vélt, az adatok konkrétan a polgármesterek, önkormányzatok, nemzetiségi önkormányzatok megkérdezésén alapultak. Ezzel valamelyest valószínűleg felülbecsülték a létszámot, így például romának tekintettek olyan személyeket is, akik vegyes kapcsolatból születtek, vagy gyakran azokat is, akik mélyszegénységben élnek.

1. számú ábra: A legmagasabb roma népességi arányú járások 2013-ban

Forrás: Debreceni Egyetem

Nyelv, csoportok

A magyarországi romák csoportjai eltérnek egymástól anyanyelvük szerint. Az oláh cigányok a cigány nyelvet (*romani*) beszélik. A magyarországi cigány anyanyelvűek mintegy 90%-a a cigány nyelv lovári dialektusát használja. A beás cigányok a beást beszélik, amely a román nyelv archaikus változata. Ennél természetesen sokkal árnyaltabb a kép.

Erdős Kamill cigánytanulmányai (Erdős, 1989) alapján ismerhető meg a magyarországi cigányok részletes etnikai-törzsi tipológiája, amelyről Kállai Ernő ad számot A romák társadalmi helyzete és integrációja című publikációjában (Kállai, 2019).

Erdős Kamill alapján cigány nyelvű és nem cigány anyanyelvű cigányokról egyaránt beszélhetünk az alábbi részletezésnek megfelelően.

„I. Cigány nyelvű cigányok

1. kárpáti cigány nyelvet beszélik

- Nógrád megyei (más dialektust beszél, mint a következő két csoport)
- Budapest környéki (Páty, Csobánka, Pomáz stb.)
- közsőrús és ringlispiés cigányok (magukat „német”, illetve „vend” cigányoknak nevezik)

2. oláh- (vlax-) cigány nyelvet beszélik

Oláh cigány törzsek:

- Lovári: lókereskedők, lókupecsek
- Posot'ári (zsebtolvajok):
- Kherári (alkalmi munkások; házzal bírók)
- Colári (szőnyegkereskedők)
- Kelderári: (kézművesek, üstfoltozók)
- Cerhári („sátorosok”)
- Másári („halászok”)
- Bugári („dögösök”)
- Curári („késesek”)
- Drizár („rablók”)
- Gurvár (fodozóvo) (tepsikészítő, edényfoltozó)

II. Nem cigány anyanyelvűek

1. magyar anyanyelvűek

- volt kárpáti és oláh cigányok:
- zenészek („úri” réteg)
- vályogvetők, kosárfonók, alkalmi munkások stb. (szegény réteg)

2. román anyanyelvűek („beás”)

A) román cigányok (pl. Elek község)

- nincsenek alcsoportjaik

B) teknővájó cigányok

- tiszaháti (főleg a Nyírségben)
- „füstös” (Füzesabony, Tiszafüred környéke stb.)
- dunás (Dunántúlon)” (Erdős, 1989)

Kultúra, cigány kultúra

A nemzeti kultúra magában foglalja az etnikai és/vagy vallási és/vagy nyelvi közösségi szerveződések, amelyek mellett a közös kultúra alatti – szubkulturális – szerveződési szinteket találunk: mindezek a közösségek a nemzeti kultúra alatti szinten, de kulturális csoportként szerveződnek, hiszen koherens mintákat kínálnak tagjaik cselekvéseihez. A legkülönbözőbb dimenziókban társadalmi csoportokra tagolódó társadalom belső rétegzettsége megjelenik a (nemzeti) kultúra belső rétegzettségében, azaz belső kulturális különbségek képződésében is.

Egységes roma kultúráról hagyományos értelemben nem beszélhetünk, az egyes csoportok eltérő szokásokkal, hagyományokkal rendelkeznek. Szuhay Péter (1999) így fogalmaz a kérdéssel kapcsolatban: „A cigányság kultúráját illetően a legfontosabb megállapításaink a következők: a magyarországi cigányság kultúrája alapvetően népi kultúra, amely elsősorban a szóbeliségre szorítkozik, és csak elenyésző mértékben az írásbeliségre. Ez a kultúra elsődlegesen kisebbségi helyzetben lévő, alávett kultúra (...) amely még a kulturális egységesülést megelőző állapotnál tart.”

A cigány kultúra meghatározása más szempontok miatt is nehézkes. Zamfir (1993) szerint a jelenlegi európai társadalmakban a cigány etnikum azért különböztethető meg a többségi népességtől, mert ez utóbbi „modern európai életformát” vett fel. Más szóval kulturális szempontból releváns különbségek nem annyira a roma népesség és valamely vele együtt élő etnikum kultúrája között léteznek, sokkal inkább a roma népesség életmódja és a modern európai életmód között, a modern- és a roma életvezetés főbb értékei között. E modern európai életmód főbb jellemzőiként Zamfir a következőket emeli ki: kiszámítható, stabil jövedelem, amely általában állandó, szerződéses munkaviszonyból származik; a jelentős anyagi és érzelmi befektetések tárgyát képező lakás, mint kényelmes élettér megnövekedett fontossága; relatíve kisméretű család (nukleáris család) kevés gyermekkel, valamint a gyerekek iskoláztatására való igény (Zamfir, 1993).

„Egy etnikum kulturális integrációjának különböző feltételei vannak. Az egyik ilyen feltétel, hogy az illető csoport kultúrájának tartalmaznia kell olyan elemeket, amelyek összhangban állnak a többségi kulturális tartalmakkal, ugyanakkor olyan sajátos elemeket is, amelyek lehetővé teszik az etnikai identitás újratermelődését. Egy kisebbségi csoport tényleges integrációjáról akkor beszélhetünk, ha a szóbanforgó kisebbséget a többség is elfogadja magához képest egyenrangú félként. Ehhez az szükséges, hogy a többségi és a kisebbségi kultúra tartalmazzon közös elemeket. Ez az asszimiláció bizonyos fokát feltételezi. A teljes asszimilációt a modern etnikumok úgy kerülhetik el, hogy ritualizálják eredeti kultúrájuk egyes elemeit, amelyek ezáltal elvesztik régi tartalmukat, miközben új funkciókat töltenek be: a közösség önidentifikációjának eszközeivé válnak.” (Fülpesi-Kiss, 2001)

Az etnikai csoport, mint a társadalmi tőke forrása

A kapcsolati hálók meghatározóak az egyéni életút alakulásában, e kapcsolatok mintázata és minősége befolyásolja az egyén élethelyzetét, lehetőségeit, magatartását, társadalmi pozícióját és mobilitását is. Granovetter (1988) elmélete szerint a társas kapcsolatok erejét a beléjük fektetett idő intimitás és érzelem határozza meg. A gyenge kötések így nagy társadalmi távolságok áthidalására képesek és a mobilitás szempontjából jelentősek. Az erős kötések, a szoros baráti vagy családi kapcsolatok nem alkalmasak a külső információk közvetítésére, ezért a kevés számú gyenge kötéssel rendelkezők hátrányos helyzetbe kerülnek, mivel kimaradnak az információáramlásból. Az elszigeteltség hátrányos helyzetben tarthatja őket, a szoros, zárt kapcsolatok nem segítik az egyén mobilitását.

Az etnikai tőke erőforrásként történő megítélése nem egyértelmű a szakirodalom alapján. A kutatók egy része mobilizálható gazdasági és társadalmi erőforrásként tekint rá (Borjas, 1992, Stewart 1994, Fleck –Virág 2000, Sik 1992, Baumgartner – Kovács – Vári 2002; Kovács 2004), míg mások annak kirekesztő jellegét hangsúlyozzák, amely magában hordozza az önkéntes szegregálódás és exklúzió veszélyt is. Az erős családi kötések, a homogén etnikai közeg nem segíti a heterogén kapcsolatok kialakítását a többségi társadalomban.

2010-ben a Marketing Centrum reprezentatív kutatásában vizsgálta a magyarországi romák életkörülményeit és saját helyzetük megítélését. A tanulmány megállapítja, hogy a hazai romák helyzete kedvezőbb, mint a keleti bővítés során utoljára csatlakozott EU tagországban élő cigány kisebbségé, de kedvezőtlenebb, mint a Visegrádi Négyek országainak többségéé. A társadalmi tőke vonatkozásában a településeken készült interjúk során, a cigány önkormányzatok vezetői és képviselői a roma társadalom problémái között előkelő helyen említették a társadalmi tőke hiányára visszavezethető feszültségeket.

A segítő kapcsolat nem kulturális és szociális vákuumban jön létre, így a cigány kliensek eltérő szokásai, hagyományai, illetve a segítő-kliens közötti esetleges kulturális diverzitás sajátossá teheti a segítő folyamatot, a cigány családokkal, kliensekkel végzett szociális esetmunka folyamatát.

Közösségfejlesztés cigány/roma közösségekben

A közösségfejlesztésre, helyi fejlesztésre irányuló projekteknél a humán erőforrás-fejlesztés kiemelt terület (még abban az esetben is, ha alapvetően infrastrukturális beruházásról van szó, hiszen humán fejlesztési elem ebben az esetben is kapcsolódik a projekt fő vonalához). A szakemberek részleges vagy végleges kivonulása után ez az egyetlen módja ti. a fejlődés fenntarthatóságának.

A közösségfejlesztők tudását és tapasztalatait tehát a projekt megvalósítása során át kell adni a mélyszegénységben, hátrányos helyzetű településen élők számára, és az ő tudásukat kell elsajátítani (kölcsonös tanulás), létrehozva így a helyi szakértelmet.

A közösségfejlesztés a cigány közösségek, hátrányos helyzetű települések egyik integrációs lehetősége, amelynek egyik fő eleme a helyi lakosok közül a „laikus” főállású munkatárs kiválasztódása és alkalmazása. Azért kiválasztódás és nem kiválasztás, mert a terepen folyó munka, a kapcsolatépítés során kerülnek szem elé azok a személyek, akikről menet közben derül ki, hogy közösségük mintaadó, húzó tagjai, közéleti aktivitásuk és érdeklődésük miatt akár az egész közösségben képesek gondolkodni. A napi munka során minden új feladat elvégzéséhez konkrét útmutatást kapnak, és ha ezek rutinszerűen begyakorolódtak, jöhetnek az újabb és újabb feladatok. Elindul a munka például a TB-kártya, személyi igazolvány, anyakönyvi kivonatmásolat készítésétől a családi napok forgatókönyvének elkészítéséig, a munkaerő-piaci képzés, nyári tábor megszervezéséig és az egyszerűbb pályázatok megírásáig, elszámolásáig kiterjedően.

Mások ügyeinek intézése során rohamosan bővül formális kapcsolatrendszere a bevont laikus segítőknek is. Informális személyi ismeretségük alapján történő kapcsolataik működtetése és fenntartása során javul szociális kompetenciájuk, továbbá begyakorlásra kerülnek a különböző kapcsolódó alapsémák. A projekt során a szakemberek a polgármesterrel különböző szakemberekkel, külső szereplőkkel, szervezetekkel folytatott tárgyalásaik során először csak bemutatják ezeket a laikus segítő személyeket, majd közösen tárgyalnak, aztán pedig idővel kezdetét veheti (általában a projekt lezárultát követően élesedik ki ez a helyzet) az önálló képviselet, részvétel.

Az önkéntes segítőknek fontos szerepük van abban, hogy minél több ember ügyes-bajos dolgát intézni lehessen. Általuk megszokszorozódnak a projektek erőforrásai, mozgásba hozható egyfajta természetes védőháló. A spontán módon formálódó segítői szerepnek nagy jelentősége van az önértékelés és az önbizalom javulásában, a közösségen belüli státuszemelkedésben, így hátrányos helyzetű személyek, közösségek esetében különösen fontos hatásai lehetnek az egyénre és a közösségre nézve egyaránt a laikus segítők bevonásának.

Egy másik hatékony módszer lehet a humán erőforrás fejlesztésére a laikus segítők kiválasztása mellett a civil szervezetek, szövetkezetek vagy más, hasonló jellegű szerveződések létrehozása, amelynek tagjait a lakosság köréből toborozzák. Arra számítani kell, hogy a tisztségek kiválasztása során lobbik alakulhatnak ki, hiszen a közösségfejlesztés, a szervezetek létrehozása a hátrányos helyzetű, cigány közösségek számára az integráció egyik fontos eszköze lehet. A szervezetek létrehozásának célja egyrészt a feladatok, tevékenységek ellátása útján maga a fejlesztés, valamint ennek a leghatékonyabb megvalósítása, azonban a szervezet megadhatja a tagok számára a közösség, a valahová tartozás élményét is. Optimális esetben a résztvevők felismerik, hogy a közösségi cselekvés (termelés, érdekérvényesítés, gazdálkodás, szociális feladatok ellátása, stb.) lényegesen hatékonyabb lehet, mint az egyéni tevékenység.

A hátrányos helyzetű településeken folytatott közösségfejlesztés során különösen igaz lehet, hogy az ilyen jellegű projektekben, folyamatokban a szociális szakember egyben valamilyen szempontból közösségi animátor is, illetve amennyiben nem, legalábbis szorosan együttműködik az ezt a feladatot végző szakemberrel. Azt

mondhatjuk, hogy a szociális munka mindhárom formájára, az eseti, a csoportos és a közösségi munkára is szükség van, ezek nem különülnek el, sokkal inkább egymásba fonódnak. Elmosódik a határ a segítő-segített között, nincs klasszikus értelemben vett ügyfél és kliens, az az alapkitétel, hogy mindenki ért valamihez, tudása és tapasztalata hasznosítható, átadható másoknak. Emellett természetesen létezik munkamegosztás, akár hierarchikus rendeződéssel is, de a végzett tevékenység tartalma, keretei némiképp sajátosságok.

A hátrányos helyzetű településeken folytatott közösségfejlesztés során elengedhetetlen figyelembe vennünk, hogy e településeket általában kisebbségi csoportok tagjai lakják, akik egyáltalán nem biztos, hogy megőrizték cigány identitásukat.

A településeken sajátos, a mindennapi túlélést és megélhetést biztosító „alternatív” stratégiák működtetését segítő sajátos norma- és szokásrendszer alakulhat ki. Ezen települések társadalma bizonyos mértékig integrált, bár a közösségek erodálódtak, a közösség tagjai gyakran csak lazán kapcsolódnak, azonban a kívülré irányuló kapcsolatok még ennél is korlátozottabbak, alapvetően egy izolált társadalommal van dolgunk. A településen vagy településrészen belül léteznek gyenge és gyakran erős kapcsolatok is, míg azon kívül alig-alig, vagy egyáltalán nem léteznek még gyenge kötések sem, amely lezárja a társadalmi erőforrások áramlásának lehetőségét is (ami ilyen módon teljes, külső erőforrásoktól való megfosztottságot jelent). A település tagjai ennek értelmében csak egymásra hagyatkozhatnak, vagyis az erős kötésekre, a családi, rokonsági kapcsolataikra. Mivel ezek kölcsönösségi alapon működnek, a mélyszegénységben élők egymás szűkös erőforrásait élik fel, amelyeknek újratermelődését nem tudják biztosítani, ezért különböző túlélési stratégiákat működtetnek. Ezeket a viszonyokat, stratégiákat, kötések, hálózati rendszereket, ugyanakkor pedig a bizonyos fokú individualizálódást figyelembe kell venni a közösségfejlesztési folyamat megkezdésekor és különösen fontos ezen hálózatok és kapcsolatrendszerek feltárása a kezdeti fázisokban a közösségi felmérések és beszélgetések során. Olyan típusú beavatkozásoknak lehet inkább tere, az említettek alapján, amelyek elsősorban az egész közösségre irányulnak, és a közösségen keresztül érik el a családot, az egyént (mindenki gyermeke részt vehet a rendezvényeken, mindenki részt vehet a közösségi napokon stb.).

Farkas Zsuzsanna szerint „A mélyszegénységben élők nem „intézményhasználók”, idegenkednek a magas küszöbű szolgáltatásoktól (nem mennek orvoshoz, szakorvoshoz, szülői értekezletre, családsegítőbe, hivatalos helyekre stb.), mert egyszerűen nem ismerik ezeket a helyeket, az elvárt viselkedési mintákat. Szociális kompetenciájuk nem terjed ki ezen helyzetek szabályszerűségeinek ismeretére. A kudarcokat ez esetben is magukba kódolják, távolmaradásuk önvédelmi reflex. A velük való kapcsolatépítésre leginkább a terepmunka alkalmas otthonukban, saját környezetükben. Itt biztonságban érzik magukat, itt lehet őket személyesen megszólítani, majd bevonni a közös munkába.” (Farkas, 2014)

A terepmunka során be kell épülni a családok életébe; az állandó jelenléttel lehet elérni a bizalmat és az elfogadást. Az elsődleges kapcsolatfelvétel után a terepmunka folytatásával párhuzamosan kap szerepet a közösségi tér/ház.

A „családlátogatások” alkalmával mindig szóba jön valami, aminek apropóján fel lehet ajánlani a közösségi ház szolgáltatásait. A közösségi ház alacsony küszöbű szolgáltatásokat nyújt, nincsenek különösebb előírások, elvárások, ezért a félelmek hamar feloldódnak, egyre többen és egyre gyakrabban fordulnak meg itt. Eközben persze intézményhasználókká is válnak, és a megszerzett tapasztalatokkal máshol már biztonságosabban közlekednek.

A közösségfejlesztési folyamat során központi szerepe van a beszélgetéseknek, amelyek minden tevékenység, cselekvés szövetét adják. A terepmunka, az elkísérés, az egyéni ügyintézés, a közösségi napok, a kirándulások, alkalmával páros vagy kiscsoportos beszélgetések történnek. Látszatra ezek köznapi beszélgetésnek tűnhetnek, mert hétköznapi, természetes helyzetekben és oldott hangulatban zajlanak, valójában azonban a közösségfejlesztési folyamat tevékeny részei.

A közösségfejlesztést, ezeken a településeken különösen, két úton indítjuk e párhuzamosan. Az egyik a közösségi rendezvények sorozata, amelyek nagyszámú résztvevőt vonzanak és tényleges közösségi élményt nyújtanak, segítenek megadni a közösséghez tartozás érzését. A másik út, mikor egyéni beszélgetések során derül fény a közéleti érdeklődésre, a közösségi cselekvésre való készségekre, aktivizálhatóságra mértékére és mikéntjére. A közösségfejlesztési törekvéseket úgy foglalhatjuk össze, hogy egyrészt az egyéntől a strukturált közösségig, másrészt a strukturálatlan közösségtől az egyénig haladunk.

Az interkulturális kommunikáció zavaraiból eredő problémák és kezelésük

A cigány származású egyénekekkel, csoportokkal és közösségekkel végzett szociális esetmunka és közösségfejlesztési intervenció kimenetét gyakran befolyásolhatják az eltérő kulturális háttérből fakadó különböző értelmezések és reakciók. Az interkulturális kommunikáció folyamatában ti. az egyik (vagy mindkét) fél számára idegen, kulturálisan meghatározott kontextusban találkoznak a felek, akik általában sajátos kultúrákat reprezentálva, mint kulturálisan meghatározott individuumok lépnek egymással szemben.

A kezdő vagy a célcsoportot nem ismerő szociális szakemberek találkozhatnak a kulturális sokk jelenségével, amikor intenzív módon kerülnek kapcsolatba olyan cigány közösségekkel, akik nagyobb mértékben szegregált módon élnek vagy az adott – pl. telepí környezetben – markánsan jelentik meg saját kulturális sajátosságait. A jelenség egyébként mindenkin megfigyelhető, aki hirtelen egy számára nagyrészt ismeretlen kultúrában találja magát, így tehát bármely új szociokulturális közegbe kerülés következménye lehet egyfajta kulturális sokk.

A Gilvánfán dolgozó szociális munkások egyfelől a mélyszegénység, másfelől pedig a cigányság kultúrája által meghatározott, komplex, rendkívül sokrétű problémakezelést igénylő szociokulturális milióval szembesülnek a cigány egyénekekkel, illetve közösségekkel végzett esetkezelés és közösségfejlesztés folyamataiban. A kulturális kontextusok különbözőségéből kommunikációs zavar származhat, amely számos, sokszor feloldhatatlannak tűnő félreértés forrása lehet. A Gilvánfán élő cigányok például nagyon nehezen vonhatók be olyan programokba, kezdeményezésekbe, amelyek kimozdítják őket megszokott kereteikből. A megszokott kapaszkodók elvesztése ti. az ismerős, megnyugtató, kiszámítható rend felborulását jelenti számukra. Ha a szociális szakembereknek nem sikerül feloldani az említett rend felborulásából fakadó szorongást és bizalomhiányt, a kezdeményezések kudarcba fulladhatnak.

Az interkulturális kommunikáció zavarainak kezelése a szakemberektől folyamatosan megkülönböztetett figyelmet igényel. Interkulturális beszédhelyzetekben – így a cigány származású személyekkel, csoportokkal és közösségekkel végzett intervenciók során is – érdemes szem előtt tartani, hogy kevésbé kontextus-függő módon próbáljuk megfogalmazni a mondanivalónkat: azaz legyünk minél inkább nyitottak, közvetlenül és egyértelműen érthetők, valamint hitelesek. A megfelelő magatartás kinyilvánításához kellő önismeretre van szükség, azaz biztosak kell, hogy legyünk abban, milyen kritériumok alapján tartunk helyénvalónak egyes kommunikációs helyzeteket, s helytelennek másokat, ezeket a kritériumokat pedig tudatnunk kell a beszélgetőtársunkkal, hogy ő a beszélgetőpartner is igazodhasson hozzájuk. A partnerünknek szánt közléseket nyíltan, őszintén és egyértelműen kell megfogalmaznunk. A megismert fejlemények, az átvett információk alapján meg kell próbálnunk beleélni magunkat beszélgetőtársunk helyzetébe, s törekednünk kell a megismerésére annak érdekében, hogy kezelhessük a vele szemben érzett előítéleteinket.

Mindez persze nem pusztán pozitív hozzáállást és elhatározást, hanem folyamatos tanulást, gyakorlást és önfejlesztést igényel. Az interkulturális érzékenység fokozása Milton J. Bennett (idézi Bornemissza, 2004) szerint a következő lépések során érhető el: az etnocentrikus fázis fokozatait jeleníti meg a tagadás - ami izolációhoz, szeparáltsághoz vezet -, a védekezés, ami megvalósulhat a lenézés mozzanatában, felsőbbrendűség érzésében vagy túlzott önbecsülés kinyilvánításában és itt említendő a minimalizációhoz kapcsolódó viselkedés is. Az etnorelatív fázis magában foglalja az elfogadás, az empátián és pluralizmuson alapuló alkalmazkodás, valamint az integráció lépéseit.

Az interkulturális érzékenység fejlődése a kommunikatív kompetencia fejlesztésén múlik. A kulturális találkozásokot kutatva Gardner (idézi Bornemissza, 2004) tette fel azt a kérdést, hogy „...mily mértékben lehetséges valójában valamely kultúra szakértő ismerője számára egy másik kultúrából érkező személyekkel érintkezni, kommunikálni?” Erre a kérdésre adható válaszok között szerepel, hogy olyan személyiségjegyekkel kell rendelkezni, mint az integritás, stabilitás, különleges intuitív és beleérző képességek. Az egyén elsajátíthatja, hogyan tud hatékonyan és megfelelő módon kommunikálni interkulturális helyzetekben, hogyha megfelelő

ehhez interkulturális készségei, tudásai és attitűdjei. Ennek fontos elemei a megértés, a megfelelő önértékelés, az alkalmazkodás és a nyitottság, illetve egyfajta kulturális intelligenciával kell rendelkezni, amely arra vonatkozik, hogy egy személy mennyire képes hatékonyan alkalmazkodni egy új kulturális környezethez. A cigány személyekkel, csoportokkal és közösségekkel foglalkozó segítő szakemberek munkája során kifejlesztendő kulturális intelligenciának három tényezője van, s mindhárom faktor - a kognitív, a motivációs és a viselkedési - folyamatosan fejleszthető.

Ugyancsak az interkulturális szférához tartozik a nyelvi kompetencia, amely az interkulturális ismeretek halmazát jelenti, és azok a készségek (megfigyelés, közvetítés, megértés) és attitűdök (érdeklődés, nyitottság, előítélet mentesség) tartoznak hozzá, amelyek segítségével az emberek képesek „közlekedni” és kommunikálni különböző más, a sajátjuktól eltérő kulturális közegben. A kompetencia-fejlesztés kérdése tehát az egyik legfontosabb összetevője a cigány egyénekekkel, csoportokkal és közösségekkel dolgozó szociális szakemberek humán erőforrás fejlesztésének. (Hidasi, 2004)

Felhasznált irodalmak

A közösségi munka módszereiről.

- http://bpk.nyme.hu/fileadmin/dokumentumok/bpfk/Segedletek/MolnarKatalin/Kozossegi_szocialis_munka/B_rdos_Kata_Alapvet_eszk_z_k_a_k_z_ss_gi....doc
- Albert F.-Dávid (2006): A kapcsolati tőke dimenziói etnikus metszetben. In: Kolosi Tamás-Tóth István György-Vukovich György (szerk.): Társadalmi riport 2006
- Balácsi K. (2009). Közösségfejlesztés. <http://ofi.hu/tudastar/iii-segedanyagok/kozossegfejlesztes>
- Biddle, W. W. - Biddle, L. J. (1988). A közösségfejlesztési folyamat. Budapest: Magyar Művelődési Intézet
- Bokor J. (szerk.) (1998): Cigányok. Pallas Nagy Lexikona. Arcanum: FolioNET 1998.
- Bornemissza D.: 'Az interkulturális félreértés kutatásának fő irányzatai.' In: Szociológiai Szemle 2003/4.
- Buda B.: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Budapest: Animula, 1986
- Cigányösszeírás (1895): A Magyarországon 1893 január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei. Budapest, Atheneum.
- Csoba J.; Prókai O. (2011). Esetkönyv. Példatár a szociális munka egyéni esetkezelésének gyakorlatához. Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, Debrecen
- Dékány, I. (1943): A mai társadalom: Bevezetés a társadalomtudományokba. Budapest: Pantheon Kiadó
- Diósi Á. (1992). A cigány családsegítés kérdőjelei. Esély 1992/2. p.81-86.
- Elias, N. (1987): A „civilizáció” és a „kultúra” fogalom szociogenezise. In: A civilizáció folyamata. Gondolat
- Erdős K. (1989): Erdős Kamill cigánytanulmányai. Békés Megyei Tanács Cigány Koordinációs Bizottsága, Békéscsaba
- Falkné Bánó K.: Kultúraközi kommunikáció. Budapest: Püski, 2002.
- Faragó K. (2009): Cigány családokkal végzett szociális munka. Háló 2009/11.
- Farkas Zs. (2014): Közösségfejlesztés, mint a cigánytelepek, cigány közösségek integrációs lehetősége: egy teleprehabilitációs és két telepfelszámolási program gyakorlata alapján. Párbeszéd 1(1)
- Fazekas L.-Szecskó T.-Beszédes N.-Szegő L. (1983): Cigányok honnét jöttek, merre tartanak? Kozmosz könyvek, Budapest
- Feischmidt Margit (szerk., 2010): Etnicitás. Különbőségteremtő társadalom. Gondolat
- Feischmidt Margit-Zakariás Ildikó (2010): Hazatérő idegenek. Az etnikai migráció formái, okai és hatásai a Kárpát-medencében. In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): Változó migráció, változó környezet. MTA
- Fejős Zoltán - Szijártó Szolt (szerk., 2000): Turizmus és kommunikáció. PTE Kommunikációs Tanszék
- Forgách, J. (1993): A társas érintkezés pszichológiája. Gondolat

- Fülpesi Gy.– Kiss D. (2001): Roma közösségek együttélési stratégiái. WEB. Szociológiai folyóirat, Kolozsvár, pp. 5–34. Hozzáférés: http://web.adatbank.transindex.ro/pdfdok/web8-9_04_FulpesiKiss.pdf (Letöltés dátuma: 2018. április 10.)
- Geertz, C. (1997): Az értelmezés hatalma, Századvég
- Glatz F. (1999): A cigányok Magyarországon. MTA Budapest, p.25.
- Gosztonyi, G. (1998). Közösségi szociális munka. In: Kozma Judit (szerk.): Kézikönyv szociális munkásoknak. Budapest: Szociális Szakmai Szövetség, 234-288.
- Granovetter, M. (1988): A gyenge kötések ereje. A hálózatelmélet felülvizsgálata. Szociológiai Figyelő Vol. 4, No. 3, 39-60
- Havasi V. (2014). Közösségfejlesztés – roma programok. Miskolc
- Héderné Berta E. (2014). A cigány családoknak nyújtott személyes szolgáltatások jellegzetességei. Esély 2014/1. p.64-79.
- Héderné Berta E. (2014). A cigány-magyar segítőkapcsolat speciális vonatkozásai. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Budapest
- Henderson, P. (2006). A közösségfejlesztés alapelvei és gyakorlata. Parola 2006/4. p. 3-7.
- Hidasi J.: Interkulturális kommunikáció. Budapest: Scolar Kiadó, 2004.
- Hofstede, G. – Hofstede, G. J.: Kultúrák és szervezetek. Az elme szoftvere. Pécs: VHE Kft., 2008.
- Horányi Ö. (1999): A személyközi kommunikációról. In: Béres-Horányi (szerk.) Társadalmi kommunikáció. Osiris
- Juhász F. (2008). A közösség-szervezés folyamata. Budapest: Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet.
- Kállai E. (2019): A romák társadalmi helyzete és integrációja. Szegedi Tudományegyetem. SZTE Elektronikus Tananyag Archívum http://eta.bibl.u-szeged.hu/3151/1/romak_tarsadalmi_helyzete_es_integracioja.pdf
- Kemény I. – Janki B. – Lengyel G. (2003): A magyarországi cigányság. Gondolat Kiadó, p.12.
- Konczos-Szombathelyi M.: Kommunikáló kultúrák. Budapest: L'Harmattan, 2008.
- König É. (szerk.) (2011): Stratégiai tervezés a szociális munkában. Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, Debrecen.
- Ladányi J.-Szelényi I. (1997): Ki a cigány? In: Kritika 1997/2.
- Ladányi, J.- Szelényi, I (2004): A kirekesztettség változó formái. Budapest: Napvilág Kiadó
- Lázár Ildikó - Martina Huber - Krieglér-DeniseLussier - Gabriela S. Matei és ChristianePeck: Az interkulturális kommunikatív kompetencia fejlesztése és értékelése. Segédkönyv nyelvtanároknak és tanárképzőknek az interkulturális kompetencia fejlesztéséhez nyelvvórákon és kommunikációs tréningeken.
- Leydesdorff, L.: A kommunikáció szociológiai elmélete. Budapest: Typotex, 2007.
- Lukács Gy. (2016). (szerk.). Helyi részvétel a roma integrációban. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/local-engagement-roma-hungary-matraverebely_hu.pdf

- Molnár D. (2010). Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. Humán Innovációs Szemle 1:1-2 pp. 61-72.
- Dr. Nagyné Schiffer R. (2010): Részfeladatok a szociális problémamegoldásban. Raoul Wallenberg Humán Szakképző Iskola és Gimnázium, Budapest.
- NCSSZI - Mobilitás Országos Ifjúsági Igazgatóság Szakmai Portál.
<http://www.mobilitas.hu/eariszi/tudasesmodszertar/modszertar/jovomuhely/index.html>
- Niedermüller Péter (1999) A kultúrák közti kommunikációról. In: Béres-Horányi (szerk.) Társadalmi kommunikáció. Osiris
- Parsons, T. (1960) Structure and Process in Modern Societies. American Journal of Sociology
- Pléh Cs. - Síklaki I. - Terestyéni T. (szerk.): Nyelv – kommunikáció – cselekvés. Budapest: Osiris Kiadó, 1997
- Rothman J. (2002). A közösségi beavatkozás megközelítései. Parola 2002.
- Dr. Szabó L. (2015): Az esetmenedzseri tevékenység jelenléte és dilemmái a hazai szociális munkában. Párbeszéd
http://parbeszed.lib.unideb.hu/megjelent/html/577cf241bd849#_ftn1
- Dr. Szabó L. (2003): A szociális esetmunka gyakorlata, Wesley János Lelkészképző Főiskola, Budapest
- Dr. Szabó L. (1999): A szociális esetmunka kialakulása és elméleti hátterei. Veszprémi Nyomda Rt., Kapolcs.
- Szabó Miklós: Interkulturális kommunikáció. NKE Vezető és Továbbképzési Intézet, Bp., 2014
- Szuhay P. (1999): A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája, Panoráma kiadó, Budapest, p.11
- Urbán A.: 'Kulturális kompetencia – kommunikatív kompetencia – interkulturális kompetencia.' In: Gecső T. (szerk.): Nyelvi kompetencia – kommunikatív kompetencia. Budapest: Tinta Kiadó, 2006
- Varga, T. – Vercseg I. (szerk.) (1998): Közösségfejlesztés. Budapest: Magyar Művelődési Intézet.
- Vercseg I. (1993): Közösség – Eszme és valóság. Parola, Budapest
- Vercseg I. (2006). Közösség és részvétel. Parola 2006/4. p. 12-13.
- Vercseg I. (2005). A részvétel, mint közösségfejlesztési alapelv. Parola 2005/3-4.
- Vercseg I. (2004). Közösségfejlesztés – módszertani segédlet.
http://www.kka.hu/_soros/kiadvany.nsf/44cfa372d3c5a279c1256e9600682640/91667470eec2e31cc1256f0e00349453?OpenDocument
- Warren, R. L. (1978): The Community in America. Chicago: Rand McNally
- Zamfir, E.-Zamfir, C. (1993): Gypsies: Between Ignoring Them and Worrying About Them. Editure Alternative, Bukarest

IMPORTANCE OF COMMUNITY DEVELOPMENT FOR TARGET GROUPS OF ROMA ORIGIN

Viktória Borda- Éva Vojtek- Dr. Gábor Juhász

Community is a widely used concept that can convey different meanings: a group of people; quality; interest; localism; collective creation; feeling, intention; the ability to cooperate; a common set of values, ideas; belonging to ethnic and cultural values; an economic system; or even belonging to a national, state, political community.

Ever since man has existed, there has been a community, and over this time the term itself has integrated a broad variety of meanings.

The process of community development can create the conditions for economic and social progress for the whole community, with its active participation, drawing as much as possible on the community's own initiatives. In this process, emphasis is placed on democratic processes, voluntary cooperation, self-organization, self-help, the election of leaders and education as defined by the UN.

We cannot define a standard of Roma culture in the traditional sense as there are several groups with different customs and traditions. Community development is an opportunity for the integration of Roma communities and disadvantaged settlements.

Keywords: community development, gypsy communities, intercultural communication, integration.